

Чурапчыга күн тахсар!

12+

САНА ОЛОХ

2021 сыл
Ыам ыйын
12 күнэ
сэрэдэ
№ 33
(11786)

Чурапчы улуунун хаһыата • ХАҢЫАТ 1931 СЫЛ АЛТЫННЫЫ 15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР • [sanaoloh](https://sanaoloh.ru)

сэрэдэ Ыам ыйын 12 >чэппиэр Ыам ыйын 13 >бээтинсэ Ыам ыйын 14 >субуота Ыам ыйын 15 >баскыһыанньа Ыам ыйын 16 >бэнидиэнньик Ыам ыйын 17 >оптуорунньук Ыам ыйын 18

--- УЛУУСКА -- БУ КҮННЭРГЭ ---

**КЫАЙЫЫ ЗНАМЯТА
КҮӨРЭЙДЭ**

Ыам ыйын 8 күнүгэр Улуу Кыайыы быстыспат бэлиэтэ – Кыһыл Знамя Дойду үрдүнэн күөрэччи көтөбүллэр. 76 сыл анараа өттүгэр Рейхстаг үрдүнэн хааннаах кыргыһы итиэннэ Аба Дойду уоттаах сэриитэ түмүктэммитин Кыайыы Знамята туоһулуур. Ол бэлиэ күнү уруйдаан, төһө даҕаны ыары-дьан турдар, Кыайыы Знамятын үөрүүлээх быһыыга өрө көтөхтүлэр.

Тэрээһиннэ Иван Павлов аатынан Чурапчы орто оскуолатын дириэктэри тэрийэр үлэҕэ солбуйааччы Евгений Давыдов, учууталлар Василий Макаров, Егор Попов, Василий Гурьев Кыайыы Знамятын өрө тутан киридилэр. Долгутуулаах дьаһалга улуус баһылыга Андрей Ноговицын, улуус дьокутааттарын Сэбиэтин бэрэссэдээтэлэ Афанасий Захаров, Чурапчы нэһилиэтин баһылыга Владимир Сивцев, улуус дьаһалтатын Ыччаты кытары үлэҕэ кылаабынай исписэлиинэ Анастасия Спиридонова сэрии толоонугар Сэбиэскэй саллааттарга күүстэригэр күүс эппит, санааларын бөбөрөппүт, кыайыыны уансыбыт Кыһыл Знамя суолтатын уонна Кыайыы 75-76 сылларыгар анаан, улууска туох дьаһаллар, үлэлэр ытыллыбыттарын мустубут дьонно кэпсэтилэр. Улуус дьаһалтатын үрдүгэр Кыайыы Знамятын таһаарар чизэ “Айылгы” оройуоннаагы норуот айымньытын дыэттин администратор үлэһитигэр, Арасыйыа аармыйатын кэккэтигэр сулууспалаан кэлбит Алесь Максимовка сүктэрилиннэ.

Төһө да сыллар ааспыттарын иһин, Арасыйыа устуоруйатыгар уонна Саха норуотугар хаһан да буолбатах улахан сэрии, Сэбиэскэй норуот Улуу Кыайыытын кэлэр көлүөнэ биэтик билэрэ, ытык дьоммут Албан ааттарын үйэтитэрибит – ытык изспит.

Биһиги, Чурапчы улуунун ыччаттара, аба көлүөнэ дьоммут сэрии ыар сылларыгар Ийэ дойду туһа диэн олохторун харыстаабакка тыыннарын толук уурубуттарыгар, Улуу Кыайыыга сүткэн кылааты киллэрсибиттэрин кэриэстиибит, ис сүрэхпититтэн махтанабыт!

Семен ЖЕНДРИНСКЭЙ.

Быйыл Улуу Кыайыы 76 сыла туолла. Бу күнү улууспут дьоно-сэргэтэ сарсыардаттан саҥалаан, онлайн-эрэсииминэн бэлиэтээтилэр.

Күн бастагы анаарыгар Кыайыы пааматынньыгар улуус, нэһилиэк дьаһалталара, тэрилтэ салайааччылары кыттылаах, сэрии толоонугар хорсундук сэриилэспит буйуттарбыт уонна кыргыһы хонуутугар хорсундук охтубут саллааттар кэриэстэригэр, үлэ, тыыл бэтэрээннэригэр, сэрии огдооболоругар, көһөрүллүү кыттылаахтарыгар, бойобуой дьайыы бэтэрээннэригэр анаан, Кыайыы гирляндатын ууруу сизэрэ-туома ытылынна. Манна улуус баһылыга Андрей Ноговицын, улуус дьокутааттарын

Кыайыы күнэ – онлайн эрэсииминэн

Сэбиэтин бэрэссэдээтэлэ Афанасий Захаров, СӨ Ил Түмэн дьокутаата, саппаас майора Семен Никитин, Чурапчы нэһилиэтин баһылыга Владимир Сивцев эбэрдэ тыллара эттилэр.

Салгыы “Айылгы” оройуоннаагы норуот айымньытын дыизитигэр “Айылгы” бэйэтин ютуб ханаалын уонна Чурапчы нэһилиэтин инстаграм страницатын нөҥүө СӨ култууратын үтүөлээх үлэһитэ Иван Бушков быһа эпиири ытта. Манна улуус баһылыга Андрей Ноговицын уопсай иһитиннэриитин онорон баран, “Чеченскэй хампаанньа түмүктэммитэ” 25 сыллаах үбүлүөйдээх мэтээлин бойобуой дьайыы бэтэрээннэригэр Дмитрий Коркинга итиэннэ Таатта уонна Чурапчы байыаннай комиссариата төрүттэммитэ 80 сылынан “Сулууспаа бэриниллэрин иһин” бойобуой дьайыы бэтэрээнэ (посмертно) Андриан Романов төрөппүт уолугар Саша Романовка уонна Сэмэн Жендринскэйгэ туттарда.

Улуу Кыайыы 76 сылынан улууспутугар соботох хаалбыт 98 саастаах кырдыаҕас буйунна Петр Терентьевич Карсанаевка улуус дьаһалтатын аатыттан эбэрдэ суругу уонна сэртификэти ыыттылар.

Быһа эпириинэн өссө бири дьаһал – олунньу ыйтан саҥаламмыт, улууспут киэн туттар киһитэ, Аба дойду Улуу сэриитин кыттылааҕа Иван Павлов 100 сылыгар анаммыт кинигэ бары нэһилиэктэри кэрийэн, бу күннэргэ Чурапчы нэһилиэгэр кэллэ. Семен Новгородов аатынан

Чурапчы орто оскуолатыгар кэлбитин, дириэктэр Надежда Уарова, Чурапчы нэһилиэтин баһылыгар Владимир Сивцевкэ тиксэрдэ, ону Владимир Дмитриевич Иван Павлов аатынан Чурапчы орто оскуолатын дириэктэрэ Владимир Дьячковскайга туттарда.

Мантан салгыы кэпсэтиигэ “Умуллубат уот” бырайыак ааптара, улуус дьокутаата Иннокентий Архипов уонна “Албан аат” аллея ааптара, Степан Макаров аатынан Чурапчы гимназиятын үөрэнээччитэ Игорь Макаров кыттыыны ыллылар.

Итинтэн киэһэ “Айыллаан” СК кэлэктибин күүһүнэн түөлбэлэринэн эбэрдэ кэнсирдэр, “Кыайыы түннүгэ” аахсыялар салгыы ытылыннылар.

Сэмэн ЖЕНДРИНСКЭЙ.
Ааптар хаартыскаҕа түһэриллэр.

--- НОВОСТИ РЕСПУБЛИКИ ---

Михаил Никифоров о контроле за соблюдением санитарно-эпидемиологических правил

В республике продолжают контрольные мероприятия по соблюдению санитарно-эпидемиологических правил на предприятиях торговли, общественного питания, сферы услуг. За период с 26 по 9 мая 2021 года всего по республике проведено 1276 выездных рейдов. Об этом сегодня сообщил заместитель Председателя Правительства Якутии Михаил Никифоров.

Контрольные мероприятия проведены в 13 районах и городских округах – в Алданском, Булунском, Кобяйском, Ленском, Мегино-Кангаласском, Мирнинском, Намском, Нюрбинском, Олекминском, Сунтарском, Хангаласском, Жатае и Якутске.

По словам вице-премьера, за этот период всего по республике составлено 39 актов комиссионного осмотра, выдано 1 предостережение о недопустимости нарушения закона, 7 предписаний о проведении дополнительных противоэпидемических мероприятий, 15 протоколов об административном правонарушении. Проведены 1094 профилактические беседы.

В том числе в городе Якутске административной комиссией, сводной группой оперштаба города Якутска, Минпредом РС (Я) проведено 990 выездных проверок с охватом 722 объекта торговли, 207 объектов общепита, 15 объектов бытовых услуг, 43 развлекательных центров, 3 фитнес-центров. По итогам рейдов составлен 31 акт комиссионного осмотра, 14 протоколов об административном правонарушении, проведено 885 профилактических бесед. В суд направлено 1 административное дело.

Пресс-служба Главы Республики Саха (Якутия) и Правительства Республики Саха (Якутия).

Тыыл бэтэрээннэригэр бэлэх туттардылар

Мария Матвеева: “Биһиги бэтэрээннэрибит сүрдээх актыбынайдар, олоххо тардыһылаахтар. Бэйэбит ватсап бөлөхтөөхпүт, онон күннэтэ кэпсэтэ, билсэ олоробут. Өрүү сырдыгы, кэрэни эрэ көрөллөр, үчүгэй сонунтан үөрэллэр, биһиги үлэбитигэр көхтөөхтүк кытталлар, сүбэ-ама биэрэллэр. Онон бэтэрээннэрибит биһигэ холобур буолаллар”, - диэн истин тылынан үөрэ кэпсир.

Елена МАКАРИНСКАЯ.

--- 2021 -- АРАССЫЙАҒА НАУКА УОННА ТЕХНОЛОГИЯ СЫЛА ---

КЭСКИЛЛЭЭБИ ӨТӨ КӨРӨН

(Сахалартан бастагы учуонай-лингвист С.А.Новгородов олобуттан)

Төрөөбүт норуота Семен Андреевичи халлаан аанньалын, танара курдук санаабыт кинилэрэ.

Георгий Прокопьевич Башарин, историческая наука доктора, профессор.

1919 сыл. Төһө да ол кэмнэ иэрэн-сааран быһыы-майгы дойду үрдүнэн сабардаан турдар, сахалыы суругу-бичиги судаарыстыбаннай шрифкэ куттаран, бэчээти дэлэтэн, норуоту үөрэхтээһин реформатын түргэтэтиэххэ сөп диэн, Семен Андреевич Новгородов Петербурга эргиллибитэ уонна Сэбиэскэй былаас өйөөлүлэрин ылан, кэскиллээх үлэҕэ туруммута. Сахалыы сурук-бичик судаарыстыбаннай шрибин куттарыы, ол шриби Саха сиригэр ажалтарыы тэрээһинин быһаарыы, үөрэх кинигэлэрин корректураларын күннэри-түүннэри аабыы, Э.К.Пекарскай тылдьытын бэчээккэ бэлэмнээһиннэ үлэлэһии, Саха Өрөспүүбүлүкэтин, М.К.Аммосов, С.Н.Донской II, К.О.Гаврилов, С.М.Аржаков о.д.а. дьаһалларын толоруу, гражданскай сэрии кэмигэр тохтоппут үөрэбин салҕаан, университеты бүтэри, ыал буолуута, Иркутскайдаагы университетка “Якутология” диэн кафедра аһыллытын туруоруута, научнай ыстатыйаларын, рецензияларын бэчээттэтиитэ – бу барыта Санкт-Петербург куоракка этэ.

С.А.Новгородов дьыз кэргэнэ

Семен Андреевич уонна Мария Павловна (Фелицына) Новгородовтар 1923 сыллаахха олохторун холбообуттарын тохсунньу 27 күнүгэр толоруллубут кэргэнни буолуу сибидиэтэлистибэ туһулуур.

Мария Павловна (Фелицына) Новгородова Петербург куоракка дьахталлар үрдүкү куурустарыгар үөрэммитэ. Онтон илинни тыллары үөрэтэр үнүстүүт арабскай салаатыгар үөрэммитэ. Отуттан тахса сыл ССРС Наукатын академиятыгар билэлэтиэкэрдээбитэ.

Семен Андреевич Новгородов 1923 сыл ыам ыйын 9 күнүгэр ийэтигэр Анна Николаевна Новгородова (Аанчык эмээхсиннэ) маньык ис хоһоонноох суругу

ыппыта: “...Дьэ ийэкээм, отут ордуга биирбин туоларбар ойох ыллым. Сахаҕа санаалаах бэйэм онтукам табыллымына, нууччаны ыллым. Онтон бэркэ хомойор үһүгүн. Бэйэн Дьөгүөссэ Сивцев хотунун хайгыыр буоларын, мин Маайкабын үөрэбинэн да, сигилитинэн да ол хотуннааҕар ордук буолуо дии саныбын. Кини миигиттэн кигээһинэ суох бары хаан урууларбар, бары аймахтарбар үнэ-сүктэ олорор, эийэхэ буоллабына тас ғына олорор.

Эһиил сайын миигин кытта барсыах буолар, аны күһүннүттэн ыла кинини сахалыы үөрэтиэх буолабын.

Дьэ ийэкээм, эһиил саас биир эмэ биэн түһүрдэбинэ, кымыстаар даа, кийиит оҕон кэлиитигэр арыылаах кымыһынан биһигини айах тутан тоһуйдаргын, төһө эрэ үчүгэй буолар этэ! Дьэ кытаат, онуоха диэри ыарыыга-сүтүүгэ ылларбаргын курдук!

Ууруу-сыллыы хаалабын таптыыр уолун Сэмэн”. (НА СО ССНК архыыба, ф.4, уопп. 9, дь. 73, л.7, сурук харата).

Марии

*Пречистая душою,
Прекрасная собою,
Мария – ангел мой!
Ты – воплощение*

живое

*Великой простоты,
Душевной чистоты,
Телесной красоты!*

С.А.Новгородов
(19/IV. 1922)

Ол эрэри Аанчык эмээхсин кийиитин көрсөр дьолго тиксигэтэҕэ. 1924 сыл олунньу 28 күнүгэр Семен Андреевич Новгородов эмискэ бүүрүнэн ыалдьан өлбүтэ.

Новгородовтар кыыстара Елена, аҕата суох буолбутун кэннэ, аҕыйах хонон баран 1924 сыл кулун тутар 8 күнүгэр төрөөбүтэ. ...Аҕа дойдуну көмүскүүр Улуу сэрии сылларыгар Мария уонна Елена Новгородовалар аҕаларын Семен Новгородов суругун-бичигин, кини таһаартабыт кинигэлэрин харах харатын курдук харыстаабыттар, бэл буюмба түспүтүгэр, уот турбутугар өрүһүйүттэрэ. Оччолорго өстөөх төгүрүктээһинигэр олорор Ленинградтан дьону таһаарар күчүмэҕэйдээбэ. Мария Павловна хас да төгүллээн сайабылыанна суруйан, учуонай Новгородов архыыба буюмбаҕа былдьаннабына, саха норуотугар улахан ночноот буолуохтаабын итэҕэтиилээхтик дакаастаан, Ленинград бырабыыталыстыбатыгар тылын ылынарбыта. Ол түмүгэр 1943 сыллаахха “Олох суола” диэн сүрэхтэммит Ладога күөлүнэн эрэй бөбөнөн Москваҕа тийибиттэрэ. Кинилэр тутуурдара диэн быстах-остох танаастара уонна икки чымадаанна угуллубут аҕаларын Сэмэн Новгородов суруктара-бичиктэрэ этилэрэ. Ити курдук өрүһүлүбүтэ С.А. Новгородов архыыбын сүрүн докумуоннара, суруктара, хаартыскалары... Сахалар Мария Павловнаҕа кэмнэммит хорсун быһыытын иһин, С.А.Новгородов архыыбын Саха сиригэр аҕалан биэрбитин иһин, мунура суох махталбытын тиздиэхтээхпит.

Мария уонна Елена Новгородовалар Москванан эргийэн, 1943 сыл сайыныгар Дьокуускайга Евдокия Иннокентьевна Новгородоваҕа тийэн кэлбиттэрэ, аҕалара өлбүтүн кэннэ 19 сыл буолан баран, уруу-хаан дьоннорунуун сирэй көрсүбүттэрэ.

Сэмэн Новгородов кэргэнэ, оҕото тийэн кэлиитэ уруу-аймах дьону үөрдүбүтэ. Кинилэр Болтонобо, Хатылыга, Кытаанахха тахсыталыы сылдыбыттарын туһунан Матрена

П.А. Коркина, М.П. Новгородова, Е.И. Коркина, Е.С. Новгородова. Олунньу 18 күнэ, 1945 с. Дьокуускай куорат.

Фоминична Попова суругуттан биллибитэ. Еленаны (С.А.Новгородов кыһынын) аҕатыгар олус майгынныыр диэн кэпсэтэллэрэ эбитэ үһү.

Елена Семеновна Дьокуускайдаагы педагогическай үнүстүүт тыл уонна литература кафедратын нуучча тылын уонна литературатын уонна А. И. Герцен аатынан Ленинградтаагы судаарыстыбаннай университет омок тылын факультетын ньиэмэс тылын учуутала идэлэри ситиһиилээхтик бүтэрбитэ. 1954 сыллаахха “Эрилик Эристин айар үлэтэ” («Творчество писателя Эрилик Эристиина») диэн диссертациятын чабылхайдык көмүскээн, филологическай наука хандьыдаата буолан, преподаватель быһыытынан Герцен аатынан Араассыйатаагы педагогическай университетка уонна Пушкин аатынан Ленинградтаагы судаарыстыбаннай университетка таһаарылаахтык үлэлээбитэ. 50-тан тахса научнай уонна методическай үлэлэр ааптардара. “Почетный доцент РГПУ им. Герцена” ааты 2006 сыллаахха университет Учуонай сэбиэтэ туттарбыта.

Сүрүн үлэлэрэ: “Очерки истории якутской литературы”, “Страницы одной жизни” уо.д.а. Тылбаасчыт быһыытынан искусствоведческой литератураҕа идэтибит: “«Юон К.Ф.» 1972, «Венецианов и его школа» 1973, «Передвижники» 1974, «Петровворец» 1978, «Государственный Эрмитаж» 1992, «Западноевропейская живопись» 1994 уо.д.а., 100-тэн тахса ньиэмэс тылын үөрэтиигэ пособиелар, педүһүстүүт устудьуоннарыгар учебниктар ааптардара. Бэртээхэй поэт быһыытынан эмиз биллэрэ. 2006 сыллаахха диэри А.И. Герцен аатынан Хотугу норуоттар үнүстүүтүгэр преподавателинэн, доценынан үлэлээбитэ. С.Зверев төрөөбүтэ 100 сылыгар “Улуу Москва туһунан тойугун” ньиэмэс тылыгар тылбаастаабыта. Елена Семеновна Новгородова “Ленинград оборонатын иһин”, “Килбиэннээх үлэтин иһин”, “Германияны кыайыы 50 сыла” мэтээллэринэн, “Блокадалаах Ленинград олохтооҕо”, “Гражданскай килбиэн” диэн бэлиэлэринэн наҕараадалаабыта.

Елена Семеновна Новгородова – Саха Өрөспүүбүлүкэтин үөрэбириитин үтүөлээх диэйэтэлэ, С.А.Новгородов аатынан Саха Өрөспүүбүлүкэтин бириэмийэтин лауреата. Кэргэнэ Андрей Николаевич Егоркин – инженер идэлээх, английскай тылы толору баһылаабыт, үрдүк култууралаах, энциклопедическай билиилээх, Сэбиэскэй Сойуус хайа дьыалатыгар тарбахха баттанар исписэлиһэ, Индия, Пакистан металлургическай бырамыысыланнаһа сайдарыгар үгүһү онорбут киһи. Соботох уоллара Николай Андреевич Егоркин, Ленинградтаагы судаарыстыбаннай педагогическай үнүстүүт английскай отделениетын туйгунук үөрэнэн бүтэрбитэ. Немецкэй, английскай, французскай тыллары үөрэтэр преподаватель быраабын ылбыта. Николай үөрэммит үнүстүүтүгэр үлэли сылдьан, 1993 сыл сайыныгар матасыкылга оһоллонон өлбүтэ. Баара-суоҕа 33 эр саастааҕа. Соботох уоллара олохтон туорааһына төрөппүттэригэр кэмнэммит охсууну биэрбитэ чахчы.

Елена Семеновна олохун тухары, хара төрүүбүттэн олох буолуулаах өксүөнүн көрүстэр даҕаны, эр санаалаах, үтө майгылаах, аһыныгас сүрэхтээх этэ. Аҕатын кэриэһин, кини аатын өрө тутан, үйэтитэн элбэх үтүөнү онорбута.

2012 сыл сэттинньи ыйга олохтон туораабыта, аҕатын, оҕотун, кэргэнин таһыгар Смоленская кылабыһаҕа хараллан сытар.

Надежда АММОСОВА, улуустаагы кииннэммит библиотечнай ситим билэлэтиэкэрэ.

(С. А.Новгородов туһунан кинигэлэр, Сэмэн Тумат ыстатыйалара туһанылыннылар).

Төрөөбүт соругум

Билии төрдүн барытын биэрбит сирим баар -- Чурапчы!

Чурапчы улуунун үөрэбин салалтатын «Сана олох» хаһыакка анал сыһыарыыта

САЛАЙААЧЧЫ КОЛОНКАТА

Үөрэхтээһин эйгэтигэр улууспутугар хамсык ыарыы көбөн, сорох үөрэх тэрилтэлэрэ дистанционнай үөрэх көрүнүгү көһөргө күһэллэр. Ол да буоллар, үөрэх хаамыыта тохтообокко, билигин сүрүн болжомтобутун сылы түмүктүүр үлэбэ, оҕо сайынны сынныалантын тэрийиигэ уурабыт.

Аҕа дойду Улуу сэриитин кыттыылааҕа, космофизик-учоной, наукаҕа уонна тизхиныкэбэ Ленинскэй бириэмийэ лауреата, Саха АССР наукатын үтүөлээх диэйэтэлэ Дмитрий Данилович Красильников төрөөбүтэ 100 сылынан, кини аатын сүгэр Мугудай орто оскуолатын таһыгар бүүһэ турда. Бу дьаһалга уонна С.К. Макаров аатынан Чурапчы гимназиятыгар ыытыллыбыт «Наука күнэригэр», Чурапчытаагы аграрнай-техническэй колледж үбүлүйдээх сылыгар тэриллэбит «Сыл бастын сыбаарсыга» куюкурус аһыллытыгар, СӨ үөрэбин уонна наукатын министиэрин бастагы солбуйааччы И.П. Любимова кыттыыны ылла. Бу сырытыгар оскуола салайааччыларын көрсөн кэскиллээх кэпсэтиилэри ыытта, цифровизацияга сүрүн болжомтону уурда.

«Үөрэхтээһин» национальнай бырайыак чэрчитинэн эһиһлиги үөрэх дьылыгар Хадаар, Алаҕар, Мырыла оскуолаларыгарестественнэй-научнайуоннатехнологической хайысхалаах «Точка роста» кииннэрэ, С.А. Новгородов аатынан Чурапчы орто оскуолатыгар, Чурапчы гимназиятыгар, Одьулуун, Төлөй, Кытаанах орто оскуолаларыгар Цифровой үөрэхтээһин кылаастара аһыллыахтара. Бу үлэни олоххо киллэриити тэтимнээхтик ыытыллар.

Т.М. Каженкин аатынан Арыылаах орто оскуолатын дириэктэрэ Владислав Скрыбин СӨ экологияга, айылҕа бааһын туһаныыга уонна ойуур хаһаайыстыбатын министиэрин Сахамин Афанасьевы көрсөн, оскуола баазатыгар экологической хайысхалаах киин бырайыагы кэпсэтэ уонна оскуола иһинэн сайынны лаабыры тэрийиигэ өйөбүлү ылла.

С.Д. Флегонтов аатынан Хадаар орто оскуолатыгар муус устар 16 күнүгэр информатика учууталларыгар, «Робототехника» уонна ИТ хайысхага куруһуок салайааччыларыгар, оскуола инженер-тизхиныктэригэр «ИТ в образовании: от внедрения к эффективному использованию» сэмминээр ыытылынна. Бу туһалаах дьаһалга 23 педагог кыттан, үөрэх тэрилтэлэрин официальной сайтарыгар ирдэбиллэргэ, цифровой илии баттаһынна, 1 кылааска ылыыга техническэй хааччылыгы уларытыларыгар сананы иһиттилэр. Маны тэнэ, Чурапчы улууспутугар инженернэй-техническэй уонна ИТ үөрэхтээһини тэрийиигэ, сайыннарыыга туһуламмыт «Техностарт» бырайыак тула кэпсэти, маастар-кылаастар, практикумнар, дьарыктар ыытылыннылар.

Оҕолорнаукачын-чинчийэрүлэлэринэнөрөспүүбүлүкэтээби Новгородов, Кондратьев уонна улуустаагы Макаров аабыларыгар дистанционнай көрүнүнэн кытыннылар.

Бастагы «БАСХАН-2021» өрөспүүбүлүкэтээби куюкуруска барыта 12 улуустан 19 бастынтан-бастын лиидэр уолаттар өйдөрүн- санааларын, билиилэрин- көрүүлэрин тургуттулар. Бийиги улууспутуттан Чурапчытаагы гимназия 10 кылааһын үөрэнээччитэ Ньургун Чагылысов кыттыыны ылан, «Хомоҕой тыл БАСХАНА» анал ааты ылла.

Идэ маастарыстыбатын куюкурустарыгар педагогтарбыт бэйэлэрин улуустарын көмүскэтилэр. «Сыл бастын учуутала» өрөспүүбүлүкэтээби куюкуруска Чурапчы гимназиятын математикага учуутала Кыдана Михайловна Екечьева кыттан, үлэтин уопутун көрдөрөн, «Методист Якутии» бэлиэни наҕараадаланна. «Сүрэхпин оҕо аныбын» өрөспүүбүлүкэтээби күрэххэ эбии үөрэхтээһин педагогтара Оҕо ыспартыбынай оскуолатыттан Егор Леонидович Юргин уонна «Үөрүү» оҕо сайдар кииниттэн Ольга Егоровна Баишева кыттан, бэйэлэрин хайысхаларыгар иккиэн иккис миэстэ буолары ситистилэр. Ольга Егоровна өр сыллаах таһаарылаах үлэтэ сыаналанан, "Методист Якутии" бэлиэни тутта.

Үөрэнээччилэри идэбэ туһаайыыга С.А. Новгородов аатынан Чурапчы орто оскуолатын баазатыгар Дьокуускайдаагы медицинскэй колледж устудьуоннара уонна преподавателлэрэ маастар-кылаастары тэрийдилэр. Барыта 75 үөрэнээччи кыттан, эстетическэй космологияга, сүрэх-тыныны реанимациятыгар, десмургияга, бааһы тигиигэ, лабораторнай үлэбэ бэйэлэрин холоннулар.

Уол оҕону иитиигэ Аҕа күнүн чэрчитинэн араас хабааннаах тэрээһиннэр ыытылыннылар. Үөрэбирии эр дьонун көбүлээһининэн оскуола оҕолоругар «Булчут ыыра» ураты дьаһал ыытылынна. Барыта 9 оскуолаттан 34 уол муус аннынан балыктырга, хапкааны, туһабы иитэргэ, уоту отторго үөрэннилэр.

Улахан бэлиэ дьаһалынан, оскуола иннинээби үөрэхтээһин тэрилтэлэрин, үлэһиттэрин үйэтитиигэ «История дошкольного образования в Чурапчинском улусе» 2-ис киингэтин сүрэхтэниитэ буолла. Бу киингэ QR-кодунан байытыллан, электроннай киингэлэри, хас биридии уһууаан үлэтин-хамнаһын сыһыары тутан көрүүххэ сөп.

Сайынны кэмнэ билиини ханатарга, идэ таһымын үрдэтэргэ араас үөрэх кыһаларын кыахтарын, цифровой платформаларын туһанаргытыгар ынырабын, дистанционнай технологиялары туһанан, сыалгытын ситиһэргитигэр баҕарабын.

Юрий ПОСЕЛЬСКАЯ,
үөрэх салалтатын начаалынньыга.

Убаастабыллаах төрөппүттэр уонна опекунар!

РФ Дьыэ кэргэн кодексын 63 ыстатыйатын 1 пуунунан оҕону иитии төрөппүккэ сүктэриллэр. Ону өйдөөн туран, оҕо доруобуйатыгар уонна олоҕор куттал суоһаабатын хааччылар сыаллаах, аллараа суруллубукка болжомтобутун уурагытыгар көрдөһөбүт:

- Оҕолор элбэх буолан (доһоттордуун, бииргэ үөрэнэр оҕолордуун) айылҕага тахсыбаттарын санатын.
- Сокуоннай сааһын ситэ илик оҕо 21 чаас кэннэ төрөппүтэ суох уулуссага сылдыбатын сэрэтин.
- Сокуоннай сааһын ситэ илик оҕо булка барсара, саанан туттара сокуонунан бобулларын умнуман.
- Оҕолорго бырааба, үөрэбэ суох матассыкылы, массыынаы ыытар сэрэхтээгин санатын.
- Аймахтаргытыгар, доһотторгутугар ыалдыттааһыны, элбэх буолан мустууну аччатын.
- Оҕолоргутугар муһунан сылдыы доруобуйага, олоххо сэрэхтээгин өйдөтөн этин.
- Уопастыбаннай миэстэбэ сылдыы сэрэхтээх уонна бэйэни, дьону харыстааһын быраабылаларын быһаарын.
- Уопастыбаннай бэрээдэги кэһии, быраап утары дьайыыны оноруу куһаҕан түмүктэрин туһунан сүбэтэ-амата биэрин.

Тынаан турар ыгым кэмнэ бары бэйэбитигэр, оҕолорбутугар, чугас дьоммутугар болжомтолоох буолуобун!

Оксана Игнатьева,
иитии уонна эбии үөрэхтээһин отделын исписэлиһэ.

Биир кэлим судаарыстыбаннай эксээмэннэри туттарыы

2020-2021 үөрэх сыла дойду үрдүнэн ураты усулуобуйага ыытылла турар. Ол курдук, Covid-19 ыарыы тарбамматтын туһуттан ылыллыбыт бары дьаһаллары туһунан үөрэтии ыытыллар.

КГЭ ытыты Российской Федерация «Үөрэхтээһин туһунан» сокуонун 59 ыстатыйатыгар уонна «Российской Федерация Судаарыстыбаннай эксээмэннэри ытыты бэрээдэгэр» олобулар.

Российскэй федерация үөрэбин министиэриэтин уонна үөрэби кэтээн көрүү сулуспатын быһаарытынан, биир кэлим эксээмэннэри туттарыыга быйыл уларыылар киридилэр.

Ол курдук:

1.Биир кэлим судаарыстыбаннай эксээмэннэри үрдүк үөрэххэ киирэргэ былааннанар оҕолор эрэ туттараллар.

2.Орто анал үөрэххэ киирэр оҕолор судаарыстыбаннай выпускной эксээмэннэри нуучча тылыгар уонна математикага туттараллар;

3.Доруобуйаларынан хаачахтаах оҕолор оскуоланы бүтэрэн аттестат ыалалларыгар соботох нуучча тылын предметин туттараллар.

4.«Үөрэххэ уһулучу ситиһиитин иһин» мэтээли уонна ураты аттестаты ыларга оскуоланы бүтэрээччи нуучча тылын предметин 70 баалтан итэҕэһэ суох, оттон талыы предметтэрин алын кээмэйтэн кырата суох баалга туттарбыт буолуохтаах. Мэтээли ылааччы 10-11 кылаастарга түмүктүүр сыаната «5» буолара ирдэнэр.

5.Олунньу 1 күнүгэр диэри сайабылыаннаһын биэрэн, туттарыы баазатыгар киирбит ааспыт сылларга бүтэрбит выпускниктар быйылгы үөрэх дьылын бүтэрээччилэри кытта бииргэ сүрүн болдьоххо туттараллар.

6.Ааспыт сылларга аттестат кыайан ылбакка, ысырааппанан оскуоланы бүтэрбит выпускниктар олунньу 1 күнүгэр диэри туттарарга сайабылыаннаһа биэрбит буоллахтарына, быйыл КГЭ кыайан туттарбатах предметтэрин туһаайан, ГВЭ форматынан туттараллар.

Бу күннэргэ судаарыстыбаннай эксээмэннэри туттарыыга Үөрэх салалтатыгар, оскуолаларга, эксээмэн ыытыллар бары пууннарыгар бэлэмнэни үлэлэр былааннаахтык ыытылла тураллар.

Быйыл улуус үрдүнэн 245 оҕо оскуоланы бүтэриэбэ. Кинилэртэн 147 оҕо үрдүк үөрэххэ туттарсар, 98 оҕо орто анал үөрэххэ киирэр былааннаах.

Улуус үрдүнэн 6 эксээмэни тутар пуун (ПГЭ) үлэлиэбэ. Чурапчы С.А.Новгородов аатынан, Төлөй, Дирин, Сылан, Соловьев орто оскуолаларыгар уонна Д.П. Коркин аатынан Чурапчытаагы интэринээт-оскуолаба.

Эксээмэннэри туттарыы сүрүн ирдэбиллэрэ уларыйбаттар, уруккунан хаалаллар.

- Эксээмэн ыытыллар пууннарыгар кириигэ стационарнай уонна илиигэ тутта сылдыар металлоискателлэр нөнүө эксээмэни туттарааччылар уонна пуунна киирэр анал үлэһиттэр бэрэбиэркэни ааһаллар;

- Эксээмэн туттарааччылар, пуунна үлэлээччилэр, кэтээн көрөөччүлэр суотабай төлөпүнү киллэрбэттэр, туттубаттар;

- Хойутаабыт оҕо эксээмэннэ киллэриллэр, ол гын баран туттарар бириэмэтэ уһаабат;

- Эксээмэн туттарааччы ирдэнэр бэрээдэги кэһэр түбэлтэтигэр үлэтэ дьынэ суобунан аабыллар уонна быйыл туттарар бырааба быһыллар;

- Автоматизированнай рассадканан, ыйыллыбыт анал миэстэлэргэ олороллор. Туран аудитория иһигэр хаамыы, миэстэттэн миэстэбэ көһүү, бэйэ-бэйэттэн ылсыы-бэрсии көнүллэммит

- Эксээмэннэргэ анал көнүллэммит эрэ электроннай-ааҕар-суоттуур тизхиныкэни туттар көнүллэнэр. Онно кириллэр: математика –линейка, физика – линейка, программалаабат калькулятор, химия – программалаабат калькулятор, география – линейка, транспортер, программалаабат калькулятор.

- Эксээмэн матырыяалларын, соруахтарын эбэтэр онтон ханнык эмэ чааһын устуу, бизрии, таһаары бобуллар;

- ЭТП тутарааччы эксээмэн кэмигэр аудиторияттан тахсытыын - кириитин организатор арыаллаахтаах; Эксээмэни туттарыыга быйыл киирбит уларыылар:

1.Эксээмэн матырыяаллара Интэриниэт ситимин нөнүө кэлэллэр.

2.Информатика предметэ компьютернай форманан ыытыллар.

3.Эксээмэн туттарааччы үлэтэ аудитория иһигэр эксээмэн бүтэрин кытта тутта сканерданан, Региональной обработканы кииннэ ыытыллар.

Эксээмэннэри туттарыы болдьохторо манньыктар:

Ыам ыйын 25 күнэ – Математика ГВЭ;

Ыам ыйын 28 күнэ – Нуучча тыла ГВЭ;

Ыам ыйын 31 күнэ – География. Литература. Химия.

Бэс ыйын 3 күнүгэр – Нуучча тыла;

Бэс ыйын 7 күнүгэр – Математика.Профильнай таһым;

Бэс ыйын 11 күнүгэр – Физика. История.

Бэс ыйын 15 күнүгэр – Обществознание;

Бэс ыйын 18 күнүгэр – Биология. Омук тыла;

Бэс ыйын 21 күнүгэр – Омук тыла (тылынан чааһа).

От ыйын 24 күнүгэр – Информатика (КГЭ)

Бу ыйыллыбыт күннэргэ убаастанар биричиинэнэн кыайан кэлэн туттарбатах быйылгы выпускниктарга уонна ааспыт сылларга бүтэрбит выпускниктартан эрдэ сайабылыаннаһа биэрэн баазаба киирбиттэргэ от ыйын 2 күнүттэн 17 күнүгэр диэри резервнэй туттарыы күннэрэ бэриллэллэр.

Бу уустук кэмнэ судаарыстыбаннай эксээмэннэри бары ирдэбиллэри туһунан, хаачыстыбалаахтык, чизһинэйдик уонна бэрээдэк кэһиитэ суох ытыты сүрүн сорукупутунан буолар.

Бу сүнкэн суолталаах хампаанна үрдүк тэрээһиннээхтик, олохтоммут ирдэбилинен ыытылларыгар оскуола салайааччылар, оскуоланы бүтэрээччилэр, төрөппүттэр, анаммыт үлэһиттэр бары эппиэтинэһи сүгэллэр.

Оскуоланы бүтэрээччилэргэ эксээмэннэри ситиһиилээхтик туттаран талбыт идэбитигэр үөрэххэ киирэллэригэр, олоххо бэйэлэрин миэстэлэрин дьонуннаахтык булалларыгар баҕарабын.

Прасковья ПОСЕЛЬСКАЯ,
улууска КГЭ ытыты эппиэттээх тэрийээччитэ.

Кэккэ сыллар тухары олобун араас көлүөнэ ыччаты билии-көрүү сырдык аартыгар сирдээн, такайан, үөрэтэн кэлбит учууталлартан биридэстэрэ –Арассыыйа үөрэхтээгинин үтүөлээх үлэһитэ, норуот үөрэбүриитин туйгуна, Учууталлар учууталлара, «Бастын учуутал-2006» Арассыыйа Бэрэсидьиэнин гранын хаһаайына, методист-учуутал Мария Иустиновна Хютанова буолар.

1995 сыллаахха Чурапчыга дьобурдаах оҕолору үөрэтэр оскуола дириэктэрин А. С. Иустинованы, үөрэх чааһыгар солбуйан, гимназия атабар туруутугар, сайдытыгар элбэх сыратын биэрбитэ.

Мария Иустиновна - өрөспүүбүлүкэ биир кизн туттар информатика уонна физика учуутала. Кини улууска информационнай технологияны киллэриигэ, сайыннарыыга маннайгы олугу уурсубута. Ол курдук, программирование төрүттэрин үөрэтэн, оҕолору информатика

олимпиадаларыгар ситиһиилээхтик кытыннаран үлэтин саҕалаабыта. Информатикаба баҕалаах оҕолору түмэн Бейсик тылыгар графика, задача суоттааһынын саҕалаабыта. Кини үөрэнээччилэрэ Андрей Антипин, Костя Дегтярев, Люда Оконешникова информатика олимпиадатыгар регионна иннилэрин биэрбэтэхтэрэ, өрөспүүбүлүкэбэ миэстэлэспиттэрэ. Гимназия баазатыгар 1999 сыллаахха маннайгы өрөспүүбүлүкэтээби сайынны информатика лаабырын үлэлэппиттэрэ. Таатта, Нам, Чурапчы гимназияларыттан баҕалаах оҕолор үөрэнэ кэлбиттэрэ. Оҕолору компьютернай графикаба уонна программированиеба үөрэппитэ. Улууска информатика учууталларын наастабынныга, сүбэ-ама биэрэр ытыктыыр учууталлара.

Мария Иустиновна гимназия тэриллэбэтигэр, оҕолору кытта научнай – чинчийэр үлэнэн утумнаахтык дьарыктанар. Кини салайытынан гимназияба 25 сыл устата 240-тан тахса эдэр чинчийээччи араас научнай-практической кэмпириэнсийэбэ кытынна. Аан маннай научнай-чинчийэр үлэнэн Арассыыйа таһымнаах кэмпириэнсийэбэ Жена Ершов, Ваня Сивцев, Алгыс Новгородов, Люба Захарова, онтон Дима Аммосов Кореяба кыттыбыттара. Күннэй Попова, Муся Чирикова - Бүтүн Арассыыйатаабы Уһук Илин оукурку «Сименс» кункуруһун кыайыылаахтара. Мария Иустиновна 33 оҕото Бүтүн Арассыыйатаабы научнай кункуруустарга, кэмпириэнсийэлэргэ ситиһиилээхтик кыттан, лауреат үрдүк аатын ылбыта, 12 оҕото аан дойдутаабы научнай кэмпириэнсийэлэргэ призерунан, 80-ча үөрэнээччигэ «Инникигэ харды» НПК өрөспүүбүлүкэтээби түһүмэбин кыайыылаабынан, призерунан буолбуттара. Кинилэр бары Арассыыйа киин куораттарыгар, Дьокуускайга

үрдүк үөрэххэ үөрэммиттэрэ.

Сыл аайы кини үөрэнээччилэрэ Бүтүн Арассыыйатаабы, өрөспүүбүлүкэтээби физика, политехнической олимпиадаларга куруук инники күөнтэ сылдыллар.

Ити курдук, Мария Иустиновна өр сыл устата научнай-чинчийэр үлэбэ үгүс үөрэнээччини кизн эйгэбэ таһаарбыт өрөспүүбүлүкэбэ кизник биллэр научнай салайааччы буолар.

Кини билигин «Научно-исследовательская работа учащихся» диэн куруһогу, «Подготовка к ГИА» 9-11 кылаастарга анал куурустары, физикаба элективнэй куурустары ыытар. «Творческая исследовательская лаборатория для учащихся» диэн бырайыагар 8-11 кылаастар дьарыктаналлар. Бу бырайыагар үөрэнээччилэри научнай-чинчийэр үлэбэ уһуйар, курсовой үлэлэри, дакылааттары суруйууга көмөлөһөр. Кини үөрэнээччилэргэ суруйар тиэмэлэрин хайдах арыыахха сөбүн, практической өрүтүн быһааран, оҕолор бэйэлэрэ үлэлиллэрин ситиһэр. Ол иһин салайар оҕолоро, баҕаран туран, ылбыт тиэмэлэригэр күүскэ үлэлээтэхтэринэ, элбэҕи аахтаһарына, дьарыктаннаһарына эрэ, кыайыыга тахсалларын билэллэр.

Үөрэнээччилэрэ научнай-чинчийэр үлэбэ үрдүккөрдөрүүлэрин иһин, Мария Иустиновна «Династия Зиминых» Бүтүн Арассыыйатаабы математика уонна физика учууталларын кункурустарын «Наставник будущих ученых» анал аатын түөрт төгүллээх кыайыылааба буолар.

Кини Чурапчы гимназиятыгар кылаас салайааччытын быһытынан түөрт кылааһы бүтэртэрдэ. Маннайгы технической кылааһы ахсыс кылаастан салайан кэлбитэ. Билигин бары талбыт үөрэхтэрин бүтэрэн, олоххо оннуларын булбут дьон. Онтон, 2005 сыллаахха гимназияны ситиһиилээхтик бүтэртэртэн, Владислав

Шарин «Туймаада» Аан дойдутаабы информатикаба олимпиада призерунан буолбута. Бу кылаастан Саргылана Гуляева, Туйаара Никонова, Вика Драгунова учууталларын туйабын хатаран, физика учууталлара буолбуттара. Онтон 2009 сыллаахха бүтэртбит оҕолортон абыс оҕо Москва, Санкт-Петербург, Томской куорат үрдүк үөрэбин кыһаларын бүтэрэн, дойду араас куораттарыгар, улуустарыгар үлэли сылдыллар. 2014 сылга бүтэртбит оҕолор үрдүк үөрэххэ араас ытыллар кункурустарга, кэмпириэнсийэлэргэ куруук актыбынайдык кытталлар.

Быйыл Мария Иустиновна үбүлүөйдээх сылыгар, баай уопутун тарбатан, научнай-чинчийэр үлэни тэрийиигэ өрөспүүбүлүкэтээби сэминээр-практикум үрдүк таһымна ааста. Информатика уонна физика учууталларыгар өрөспүүбүлүкэтээби аһаҕас олимпиаданы ыытта, үөрэнээччилэргэ физикаба экспериментальной задачалары суоттааһынна 7-8 кылааска хамаанда туруоран кытыннарда, улуустаабы дроннары көтүтүү күрэбэ ытылынна. Манна өрөспүүбүлүкэттэн ХИФУ учуонайдара, СӨ Аччыгыһы наука академиятын ректора Василий Павлов тахсан, салайааччыларга, үөрэнээччилэргэ научнай үлэни суруйууга, тиэмэлэри талыыга үгүс сүбэлэри, ырытылары онордулар. Олус туһалаах дьарыктар буолан аастылар. Арассыыйаба «Инникигэ харды» НПК 25 сыллаах үбүлүөйдээх сылынан Мария Иустиновнаба «За вклад в развитие программы» бочуоттаах бэлиэ туттарылынна.

Ити курдук, билиги Мария Иустиновнабыт үлэ-үөрэх үөһүгэр үлэли-хамсыы, айа тутта сылдыар. Кини эдэр көлүөнэ ыччакка, учууталларга барыбытыгар үтүө холобур буолар. Билиги кининэн бары кизн туттабыт.

**Любовь ПЕРМЯКОВА,
Чурапчы гимназиятын мусуойун
салайааччыта.**

Пандемия кэмигэр төрөппүккэ психолог сүбэтэ

Пандемия кэмигэр дьийэттэн олонор үөрэнэргэ, оҕолоргутугар сыһыанна сүбэлэри биэрэбин.

Бары билэртбит курдук, улуус үрдүнэн эпидемиологической балаһыанньа соччото суох. Күннэтэ үөрэхтээгин эйгэтигэр уларыыы киирэ турар. Сорох оскуолалар дьийэттэн үөрэнэ, үлэли ололорлор.

Дьийэттэн олонор үөрэниини оҕо-оҕо бары араастан ылыналлар. Сорохтор холкутук, сорохтор долгуйаллар, ыгылыаллар. Бу ылыныылар төрөппүттэн быһаччы тутулуктаах буоларын өйдүөхтээхпит. Эскөтүн төрөппүт бэйэтэ кизн-холку буоллабына, оҕото эмиз оннук ылынар. Төрөппүт төһөнөн айдаарар, айманар да, оҕото эмиз оннук буолар. Оҕо тэннээтэххэ, улахан киһи бэйэтин сатаан хонтуруолланар, онон кини оҕо бу уустук кэмнэ холобур буолуохтаах.

Бу кэмнэргэ «стрессээри гынним» диэн сагалар үгүс дьийэбэ иһиллэр буолуохтаахтар. Стресс диэн, бастатан туран, организм тастан дьайыыга реакцията буолар. Онон эти-хааны хамсатар туһалаах.

Дьийэбэ наһаа уһуннук олонор, сорох оҕо кырыктаныан сөп, онно сүрдээх туһалаах ньыманан дьийэ истас өттүгэр сылдьан хамсаныы буолар. Холобур: олбуор иһинээби үлэ, мас сааһылааһын, муоста, танас сууйута уо.д.а үлэлэр. Кыра кылаас оҕолорун уруһуй нөнүө ньиэрбэлэрин уоскутуохха сөп. Кырааскалыыр-ойуулуур ньыма киһи ис туругар улахан дьайыылаах буолар. Уруһуй нөнүө оҕо кыһаҥан эмоциятын таһаарар, уоскуйар. Улахан кылаас кыргыттарыгар тус дневник толороллоругар сүбэлээххитин сөп. Онно кини күннээби араас эмоцияларын суруйа сырыттабына, эмиз чэпчиир.

Оҕолоргутун кытта аһаҕастык кэпсэтин, ис туруктары кэтээн көрө

сылдыаххытын наада. Наар дьийэбэ олонор оҕо араас санааба ылларыан сөп.

Дьийэ кэргэнинэн, оҕолоргут дьобурдарын учуоттаан, дьарык толкуйдуоххутун сөп. Холобур: кроссворд таайыыта, ас астааһына, иистэни, уһаныы, киинэ көрүү уо.д.а.

Эрэсиими хайаан да тутуһуннарын. Оҕо сарсыарда биир бириэмэбэ уһуктуохтаах, кизнэ биир бириэмэбэ утуйуохтаах. Эрэсиими тутуһар оҕо бириэмэтин сөпкө аттарына үөрэнэр уонна эпизитинэстээх буолар.

Сорох оҕолор ыарыыттан наһаа куттанар буолаллар. Оҕооо тиийимтиэ гына вирус туһунан информацияны тиэрдэргит олус наадалаах. Туох баар санитарнай нурманы тутуһан сырыттаххытына (илиини чаастатык суууу, маскалаах сылдыбы, перчатка кэтии, антисептигы тутуу, социальной дистанцияны 1,5 м. тутуһуу), ыалдыбаккыт диэн сөптөөх өйдөбүлү инэриэххэ наада.

Дьийэттэн олонор үөрэниини эмиз оскуолаба баран үөрэнэр кэриэте буоларын өйдөтүг. Онлайн уроктарга хойутаабаттарын, форма кэтэн үөрэнэллэрин өйдөтүү, эпизитинэстээх буолалларын туһунан кэпсэтиһи хайаатар да барыахтаах. Оҕолоргутун үөрэтэр учууталлары кытары ыкса сибээстээх буолун диэн сүбэлиибин.

Оҕобут доруобуйатыгар, тутта-хапта сылдыытыгар туох эрэ уларыыы баар буоллабына, тустаах исписэлиистэри кытта консультацияларгыт ордуку.

Бу чэпчэкиэ суох кэмнэ оҕолорго эрэллээх тирэх – төрөппүттэр, эһиги буоларгытын умнуман. Доруобай буолун.

**Агафья СЕДАЛИЩЕВА,
С.А.Новгородов аатынан орто
оскуола педагог-психолога.**

“Аабыы – үтүө санаа вакцината”

Итинник ааттанан, муус устар ыйга, Чурапчы улууһугар 18-с төгүлүн дьийэ кэргэнинэн аабыы бэстибээлэ кэтэхтэн ытылынна. Үөрэх салалтата уонна улуустаабы «Россия ийэлэрэ» түмсүү тэрийэн ытытылар. Бэстибээл Доруобуйа сылыгар ананан, дьийэ кэргэннэ аабыы үгэстэрин үөскэтиигэ, тэнитиигэ, чөл олобу сырдатар айымныылары тарбатыыга туһуланна.

Барыта 10 оскуолаттан 12 дьийэ кэргэн оҕо айымныытын инсценировкалаан көрдөрдүлэр уонна «Читать всей семьей – здорово!» дьийэ кэргэннэ оҕо аабыытыгар үлэни билиһиннэриигэ күрэхтэстилэр. Кыттыбыт дьийэ кэргэттэргэ анал ааттар инэрилиннилэр. Визиткэбэ Хатылыттан Кривошапкиннар бастаатылар, иккискэ Хадаартан Тарасовтар, үһүскэ Төлөйтөн Токпоковтар, Чакыртан Сохсойоон дьийэ кэргэттэрэ табыстылар. Дьийэ кэргэттэр олус бэлэмнэммиттэрэ, ааҕар ыччаты иитиигэ кыһамныылара көһүннэ.

Мань тэнэ оҕолор «Библкульт-привет!» фоамиран матырыяалтан успуордунан дьарыктанар оҕо айымныытын геройун оноругар күрэхтэстилэр. Барыта 75 кыттааччыттан 76 үлэ киирэн, бастыггар талылыннылар: 1 миэстэ – Христина Николаева (Соловьев, 3 кыл.), 2 миэстэ – Жена Максимов (Арыылаах, 4 кыл.), Сандаара Гуляева (С.А. Новгородов аатынан Чурапчы ОО, 1а кыл.), 3 миэстэ – Саян Ильин (Төлөй, 3 кыл.), Саша Макарова (Чакыр, 2 кыл.), Сардаана Аргунова (И.М. Павлов аатынан Чурапчы ОО, 1б кыл.).

Педагог-библистэикэрдэргэ успуорт, физкултуура уонна чөл олох туһунан сырдаппыт суруйааччылар олохторугар, айар үлэлэригэр анаммыт онлайн-квест онорууга күрэх ытылынна. Барыта 11 үлэ киирдэ. "В здоровом теле здоровый дух" Корней Чуковскайга анаммыт үлэтинэн Чакыртан Зинаида Матвеева бастаата, Дмитрий Диринскэйгэ анаммыт үлэтинэн Хадаартан Наталья Лукина иккис, Бүөтүр Тобуруокапка анаммыт үлэтинэн Диринтэн Надежда Сергеева үһүс буоллулар.

Бэстибээл төһө да кэтэхтэн ытылыннар, оҕолор, төрөппүттэр, педагог библистэикэрдэр көхтөөхтүк кытыннылар. Бары кыттыбыт дьийэ кэргэттэргэ, тэрийсбит улуустаабы «Россия ийэлэрэ» түмсүүгэ махталбытын биллэрэбит.

Мария Артемьева, үөрэх салалтатын исписэлиинэ.

Сыһыарыыны бэлэмнээтилэр Мария АРТЕМЬЕВА, Анна ЗАХАРОВА.

--- ПО ЗОВУ ДУШИ ---

ВОСПИТАТЕЛЬ НАШЕГО ВРЕМЕНИ

В наше время тема детского сада очень актуальна. Время от времени в СМИ и соцсетях мелькают новости о работе недобросовестных воспитателей, о халатности, а то и о зверствах со стороны педагогов. То ли дело садики дней минувших. Поэтому хочу рассказать о своих воспитателях и о садике нашего времени.

Мы с сестрой Леной ходили в детский сад "Мичил". Это было в конце 80-х гг., на стене еще висел портрет дедушки Ленина, нам показывали диафильмы, нашими супергероями были Чиполлино, Карлсон и Буратино, на обед давали молочный суп с лапшой и компот из сухофруктов, а на Новый год наши родители шили мешочки для подарков. Нашими воспитателями были Ирина Егоровна Васильева и Евдокия Ивановна Кузьмина. Ирина Егоровна была пожилой, но элегантной и строгой дамой, очень сильным и опытным педагогом с большим стажем педработы. Она в этом же саду когда-то воспитывала и нашего отца.

А Евдокия Ивановна в то время была молодой женщиной, светлой, красивой, улыбчивой, со звонким смехом и короткой стрижкой, очень доброй и ласковой.

Однажды весной в садике сделали объявление, что скоро будет праздник проводов зимы на улице, что родителям девочек надо сшить сарафаны поверх курток, на голову платки, мальчикам надо прицепить цветок на шапку. На день проводов зимы мы с сестрой явились в садик без сарафанов и платочков, поэтому запретили нам ходить на праздник. Кроме нас была еще одна девочка – Любушка. Когда пришла Евдокия Ивановна на свою смену, не сказав ни слова, она тут же подошла к шкафу, порывшись достала 3 украинских веночка с цветами и атласными ленточками. Сказала чтоб мы быстро одевались, надела нам на головы веночки и вывела нас как цыплят на улицу. Ах, как там было хорошо, скажу я вам! Мы успели и поиграть, скатиться с горки, нам даже удалось сфоторграфироваться со всеми. Мы пили теплый сладкий чай из самовара, лакомились леденцами "Петушок" и влились в общее веселье, забыв что у нас нету сарафанов, но помня что у нас на голове красивые веночки, а значит - мы такие же как и все. Для нас это был счастливый день, своей яркостью, многоцветием и искрометностью запомнившийся на всю жизнь, праздник доброты, который всегда со мной, благодаря Евдокии Ивановне.

Однажды нас не забрали из садика домой. Мама все еще училась в далеком городе на Амуре, папа на лесозаготовке, а тетя тогда отдыхала с сыном "на юга". Других родственников не было. Папа в тот день то ли не успел приехать из тайги, то ли его бригаду перебросили на другое место и он не смог никого предупредить. Никто за нами не явился, Евдокия Ивановна ждала вместе с нами

до последнего, пришел охранник и запер сад. Мы, впервые оказавшись в такой странной и невероятной ситуации, были напуганы, шокированы, не покидало ощущение того, что нас бросили, забыли! И тут Евдокия Ивановна спокойным ласковым голосом сказала: "А пойдемте, девочки, ко мне в гости, а то вы у меня в гостях еще не бывали". По дороге зашли в магазин и Евдокия Ивановна купила нам большой пакет печенья "Юбилейное" и доверила нам нести его по очереди, наверное чтоб как-то подбодрить и успокоить встревоженных детей. С того дня сохранилось в памяти и сердце тревожное состояние потерянности в перемешку с благодарностью за нехитрую ласку и гостеприимство многодетной семьи Кузьминых, они всей семьей пытались как-то развеселить нас, отвлечь от горестных мыслей и окружить заботой.

Но этот случай никак не повлиял на дальнейшие отношения между детским садом и нашей семьей, думаю, благодаря Евдокии Ивановне. Наверное еще и потому что наши родители были прекрасными людьми, без них не обходилось ни одно мероприятие детского сада. Мама слыла рукодельницей, поэтому ее касались пошив штор, декораций, изготовление нарядов для кукол садика. И мы с сестрой 2 года подряд были в саду Снегурочками на Новый год. Мама охала конечно, ведь пошив костюмов в дефицитное время - дело нешуточное и не всем мамам по плечу, а ей доверили такое ответственное задание. Только много лет спустя мы узнали, какие это были честь и почет: оказалось, некоторые девочки в тайне мечтали, спали и видели себя Снегурочками и плакали, когда заветная роль доставалась другим!

А папа был мастером на все

руки, его звали чинить мебель, сносить старые постройки, зимой всей группой наблюдали из окна как папа привозил в садик и разгружал целую машину со льдом, в другой раз - дрова, и я такая гордая громче всех кричу: "Это мой, мой папа!" А однажды нашему папе наказали смастерить кукольную кровать. Папа плотничал весь вечер:

пилил доски, измерял, стругал, стучал молотком, а мы крутились возле, мешали вовсю, визжали от восторга, нюхали свежие доски, он отгонял нас, а мы возвращались, таскали на подоле платья эти вкуснопахнущие стружки. И получилась крепенькая, маленькая кровать с форменными спинками, до сих пор чувствую свежий снежный запах древесины в доме. А мама наклеила на спинки наклейки с матрешками, покрывала кровать лаком, быстренько сшила на машинке подушку, матрасик и одеяльце. Какая же она получилась хорошенькая, ладненькая наша кровать и вы даже не представляете как мы с сестрой умилялись и не хотели отдавать ее в садик! Но мы гордо понесли ее туда и долго еще берегли и охраняли нашу кровать, зорко следили, чтоб никто на нее не садился, чтоб мальчишки не сломали.

Все работники сада знали и любили наших родителей и нас, мы знали всех нянечек, воспитателей, завхоза, охранника, заведующую, повара, кочегара по имени-отчеству. Все мы были как одна семья. И даже бывало такое, что когда наши родители работали в выходные, по их просьбе садик шел им навстречу и открывался и работал в субботу для нас, но с условием, что детей должно быть трое и мама просила Крымских, чтоб они позволили своей дочке составить нам компанию и они всегда соглашались. Эти субботы были великолепны, занятия не проводились и мы целый день играли, вкусно обедали и даже не спали(!), т.к. в этот день сад работал до 2-3 ч дня, я их просто обожала. Так и жили одной семьей, разделяя все радости и горести. Моя семья и мой детский садик являются ярким примером тесного сотрудничества, это именно тот случай, когда детский

сад не просто работал, а дружил с семьей своих воспитанников. Бывают поступки, которые без лишних слов и затей, навсегда завоевывают сердце маленького человека.

Евдокия Ивановна была для нас целым миром, второй мамой, как мы ее любили, как доверяли ей тайны детского сердечка, как мы радовались, когда она вступала в свою смену, мы всегда ждали ее прихода как праздника, с ней любые наши шалости и провинности казались не такими страшными. Когда она приходила на смену во время тихого часа, по всему спящему залу прокатывалась волна радостного шепота: "Ураааа! Евдокия Ивановна пришла!!!" Она, насупив брови, нарочно строгим голосом говорила: "А ну тихо! Всем спать сейчас же!" И мы - счастливые, хрюкая и захлебываясь смехом, зарывались под одеяло и еще долго заливались веселыми бубенчиками. Воспоминания о ней всегда согревают мне сердце и когда мы вспоминаем детство и наш детский сад, наши мысли через весь калейдоскоп ярких событий, обязательно возвращаются к нашему Воспитателю. Благодаря Евдокии Ивановне, ее примеру как Воспитателя и Человека, ее поступкам, ее доброму отношению к нам и материнской заботе, мы с сестрой не пропали тогда, мы видели в ней опору, которой временно лишились из-за отъезда мамы в другой город, чувствовали себя защищенными, что мы не хуже других, она всегда придавала нам уверенности в себе и завтрашнем дне, благодаря ей во мне тоже зародилась и живет толика добра и тепла, надежда на лучшее, вера в людей. Ведь не зря говорят, учитель продолжаете в зрелом ученике.

И несмотря на то, что я хорошо учила и читала стихи, уже в садике умела читать и писать, я была еще и проказницей, сорванцом, ребенком, который никогда не спит и будит всех во время тихого часа, знатной упрямницей, драчуней не хуже мальчишек, благодарна, что в меня всегда верили, любили, очень сильно поддерживали мои воспитатели и даже позволили проказнице однажды побыть Снегурочкой! Хочется, чтобы у каждого ребенка в садике были такие воспитатели, как Евдокия Ивановна, которая всегда выслушает, поможет, а когда надо, то и сможет защитить маленького человека в этом огромном мире. Спустя столько лет, я говорю спасибо моей Воспитательнице Евдокии Ивановне, низкий Вам поклон! Я Вас никогда не забываю, помню, храню в сердце все эти моменты и еще много-много других.

Ваша воспитанница,
Ольга ФОМИНА из г. Якутска.

--- ТУСКАР ТУҢАН ---

«Айар» сана кинигэлэрэ

«Айар» кинигэ кыһатын маҕаһыыннарыгар сана тахсыбыт, «буруолуу сылдьар» кинигэлэри күндү ааҕааччыларбытыгар, эһиэхэ, билиһиннэрэбит.

«ТУОҔАХТА УОННА ЛЭКИЭС» - диэн Василий Гоголев - Уйулбан сэхэнэ ааҕааччылар көрдөһүүлэринэн эбии бэчээттэнэн атыыга табыста. Бу кинигэҕэ сүрүн дьоруой Лэкиэс саха сылгытын Туоҕахтаны кытта бииргэ алтыһан, истинник доҕордоһон, Аба дойдуну көмүскүүр Улуу сэриигэ баран, кырыктаах кыргыһыга кытара кэпсэнэр.

«ЕГОР ЧЭЭРИН» диэн - Аба дойду Улуу сэритин кыттылааҕа, фронтовик - суруйааччы Тимофей Сметанин чабылхай айымньыта. Сэхэннэ Егор Чээрин сэриигэ снайперынан сылдьан, өстөөгү утары хорсундук сэриилэхэрэ кэпсэнэр. Бу соторутаабыта кинигэ уһуллан, улахан экранна көстөн, дьон болҕомтотун тарта. Кинигэттэн

түгэннэр хаартысканан кириэн, кинигэни ситэрэн биэрбиттэр.

«КҮРҮЛГЭН» сурунаалга бэчээттэнэн киэн биһирэбили ылбыт Наталья Михалева - Сайа «Уйгур» сэхэнэ кинигэ буолан түмүллэн, киэн атыыга табыста. Кинигэҕэ кирибит Аба дойду Улуу сэритин туһунан ис хоһоонноох сэхэннэ, кэпсээннэргэ уонна эсселэргэ биирдириллэн дьон дьылҕатын, мунурданытын нөнүгө бу сэриигэ алдьархайдаах сүтүгү көрсүбүт саха омук ол кэмнээҕи олоҕо, аһыта-абата, ырата, таптала көрдөрүллэр.

«БИИРГЭ ААБЫАХХА» диэн Сандаара Кулаковская күүтүүлээх кинигэтэ табыста. Манна суруйааччылартан сабаланаар. Бастаан суруйааччы туһунан сийилии кэпсэнэр, салгыы айымньыта, онтон биллэр - көстөр дьон бу айымньы туһунан санаалара кирибиттэр. Барыта 15 суруйааччы, 15 айымньы, 15 ырытыы кирибит. Ааптар сахалыы ыраастык, көгүллүк санарарга аабыы, абыыны кытта тылы билии таһыма ыкса ситимнээх диэн толкуйтан бу кинигэтин таһаарбыт.

Уус-уран оноһуктар маастардара Дария Козлова **«Кырадаһын абылана»** диэн кырадаһынтан кыбытан-аттаран тиги нымаларын билиһиннэрэр сүбэ кинигэтэ тахсыбыт. Манна дьиэҕэ уонна кизгэл быһыытынан туттуллар паннолар, көбүөрдэр, сабыллар, күннэтэ кэтиллэр таҥас-сап, суумкалар уо.д.а хайдах оноһуллалларын саас-сааһынан быһаарбыт. Истэнээччилэргэ анаммыт кизгэтэр, ону сэргэ кыбытан-аттаран истэниигэ уһуйар маастар кылаастар QR кодтара бааллар.

«ВЫШИВКА БИСЕРОМ»

диэн Людмила Жиркова уонна Айталина Голикова сана кинигэлэрэ атыыга тахсыбыт. Бу кинигэҕэ талба талааннаах маастардар оҕуруонан быыскапалааһынна маастар кылаастарын, сүбэлэрин, билсиэххит, кизгэтэри булуоххут.

Кэлинни кэмнэ саха норуутугар төрдү-ууһу үөрэтиигэ интэриэс сылтан сыл күүһүрэн иһэр. Төрүччү - өбүгэ ситимэ, күүһэ, көмүскэлэ буолар. «Бичик» кинигэ кыһата олус үчүгэй төрүччү кинигэтин онорбут. Бу кинигэни ылан, бэйэбит төрүт өбүгэлэргиттэн сабалаан, хаан уруу дьонноргутун үйэтитэн, ыччаттаргытыгар дьоһун бэлэх оноруоххутун сөп.

«Айар» кинигэ кыһатын кинигэлэрин «Маарыкчаан» эргин киинин иккис этээһиттэн атылаһын, аабын, сэргээн, тускутугар туһанын.

Людмила ГОРОХОВА.

ЭБЭРДЭЛИИБИТ!

Күн күбэй Ийэбитин, эйэбэс эбэбитин, хос эбэбитин, Одьулуун нэһилиэгин олохтообун, үлэ, доруобуяа харыстабылын бэтэрээнин, сэрйи тулаайабын, норуот маастарын **Мария Петровна ТОСКИНАНЫ** 85 сааскын туолбут үбүлүөйдээх күнүнүн итиитик-истинник эбэрдэлиибит! Баҕарабыт чэгиэн-чэбдик туругу, биһиги ортобугулар сүбэ-ама буолан, үөрэ-көтө сырыт, ыраас халлааны, оболорун, сизэннэриг тапталларынан уеуттанан, уһуннук олоҕо! Биһиги Эйигин күүскэ да күүскэ таптыбыт, сүгүрүйүбүт, барҕа махтал тылларын аныыбыт.

Оболоро, сизэннэрэ, хос сизэннэрэ.

МАХТАНАБЫТ

Күн күбэй ийэбит, "Ийэ Албан Аата" 1-кы, 2-с, 3-с истиэпэннээх, "Ийэ" мэтээллээх, үлэ, тыыл бэтэрээне, Эдьигээн улуунун Кыстатыам нэһилиэгин Бочуоттаах гражданина Христофорова Мария Семеновна бу дьыл ыам ыйын 8 күнүгэр олохтон туораабыта 40 хонугун туолла.

Ийэм олобун бүтэһик күннэригэр элбэх оболоох Ильиновтар дьиз кэргэн кыра кыһыгар Нина Ильиничнага олохтообута. Атаҕын өлөрөн, кыаммат буолбутугар күтүөтүм Сергей Викторович Платонов кэргэнин, оболорун кытта көмөлөөн көрбүттэрэ.

Орто дойдуттан барбытын кэнниттэн Сергейдээх Нинага төрөөбүт төрүт буоругар илдьэн кистиэххэ диэбиппин быһа гыммакка, сүүрэн-көтөн, массыына булан, Кыстатыама илдьэн, этэннэ кистээбиппит. Онон күтүөппэр Сергейгэ уонна массыына уларсыбыт уолга, дьонум табаарыстарыгар, аймахтарыгар мунура суох махталбын тиэрдэбин. Күтүөтүм барахсан, хомойор диэни билбэккэ, үлэлии-хамсыы доруобайдык сырыт.

Дьокуускайтан Анна Ильинична Ильинова-Корнилова.

Тапталлаах оҕом, бырааппыт, убайбыт, кэргэним, аҕабыт, эһэбит

ОКОНЕШНИКОВ Владимир Иванович

соһумардык күн сириттэн барбытын аймахтарбытыгар, билэр дьонугар, добоотторугар диригник курутууан туран иһитиннэрэбит.

Ийэтэ, кэргэнэ, оболоро, сизэннэрэ, биригэ төрөөбүттэрэ.

Кутурбаннын тиэрдэллэр:

- Чурапчы нэһилиэгин олохтооҕо, тапталлаах быраата Оконешиков Владимир Иванович соһуччу олохтон туораабытынан, эдьийигэр Любовь Ивановна Говоровага, ийэтигэр Мария Гаврильевна Оконешиковага биригэ үөрэммит добоотторо – Чурапчы орто оскуолатын 21 выпуһа.

- Тапталлаах быраата, убайдара Оконешиков Владимир Иванович соһумардык олохтон туораабытынан, ийэтигэр, эбэлэригэр, кэргэнигэр, оболоругар, сизэнэригэр, добоотторугар, аймахтарыгар Говоровтар, Григорьевтар.

- Күндү тапталлаах күтүөттэрэ, амарах аҕа, элэккэй эһэ Оконешиков Владимир Иванович соһумардык, хомолтолоохтук олохтон туораабытынан, биригэ төрөөбүт балтыларыгар, эдьийдэригэр, тапталлаах кэргэнигэр Елена Семёновнага, оболоругар, сизэнэригэр, ийэтигэр Мария Гаврильевнага уонна бары аймахтарыгар Одьулуунтан, Чурапчыттан, Тааттаттан бары аймахтара, кинилэр оболоро.

Күндүтүк саныыр эдьийибит, үлэ бэтэрээне, РФ үөрэбириитин туйгуна, Хайахсыт нэһилиэгиттэн төрүттээх Дьокуускай куорат олохтооҕо

ПОИСЕЕВА Акулина Степановна

олохтон туораабытынан, уолугар Дмитрий Николаевич Поисеева, дьиз кэргэнигэр, чугас аймахтарыгар дириг кутурбаммытын тиэрдэбит.

Чурапчыттан, Дьокуускайтан Акулина Еремеевна

Баягантаева, оболоро, сизэннэрэ Баягантаевтар,

Кардашевскайдар, Старостиннар, Яковтар, Василий

Еремеевич, Любовь Дмитриевна Александровтар, оболоро,

сизэннэрэ, Александровтар, Уаровтар, Дария Александрова,

оболоро, сизэннэрэ Ерема, Лина, Мария Ивановна

Александрова, оболоро Гоголевтар, Ахматовтар, сизэннэрэ.

Бахсы Толоонун олохтооҕо, өр сылларга суоппарынан үлэлээбит бырааппыт, убайбыт

АММОСОВ Александр Тихонович

соһумардык олохтон туораабытынан, кэргэнигэр, кийииппитигэр Евдокия Николаевна Аммосовага, уолаттарыгар Аянна, Ариянна, ийэтигэр Акулина Николаевнага, быраатыгар Степанна, балтыларыгар Наташага, Марияга, Лияга, Дианага, сизэнэригэр, бары аймахтарыгар дириг кутурбаммытын тиэрдэбит.

Чурапчыттан эдьийэ Евдокия, балта Саргылана,

санаскыт, убайгыт Любовь Васильевна,

З. Барашков дьиз кэргэттэрэ.

Ийэбит туһунан истин тылынан...

Ийэбит **Адамова Раиса Семеновна** олохтон туораабыта бу дьыл ыам ыйын 12 күнүгэр биригэ сылын туолла. Кинини санаабатах, ахтыбатах күммүт суох. Баара буоллар, быыл тохсунньу 21 күнүгэр 75 сааһын туолуохтаах этэ...

Ийэбит учуутал буолан, мэлдьи аттыбытыгар сылдьан, олоххо такайара. Улаатан, үлэһит буолан, ыраах да сырыттарбыт, өрүү сибээстэнэ, сүбэлэнэ турарбыт. Нуучча тылын, литэрэтиирэтин учуутала буоларынан, биһигини нуучча омул култууратын, литэрэтиирэни таптыырга уһуйбут. Кэбээиттэн Чурапчыга көһөн кэлэн, сана дьыл иннэ, хас да дьааһык баһыылканы туһулуут. Ол барыта – кинигэлэр этэ. Онон араас кинигэ элбэҕэ: оҕо литэрэтиирэтэ, үтүө дьон олохторун туһунан кинигэлэр, улахан сэмбэскэй оболорго анаммыт энциклопедиялар, о.д.а. хомуруннуукар. Онтон ыла, кинигэ биһиги арахсыспат аргыспыт буолбута. Онон ийэбит оруола олус улахан.

Тыа ыалын быһыытынан, оскуола сылларыттан сибииһэ, ынах сүөһү, куурасса, хаас тутарбыт, оҕуруот аһын арааһын үүннэрэбит. Күннээһи үлэ бүппэт түбүгүн барытын ийэбит быһаарара: ас-үөл, дьиз-уот, оҕуруот, хотон үлэтин. Онон күннээһи эбээһинэстэртэн саҕалаан, кыра эрдэхпиттэн эпизитинэскэ үөрэммит.

1990-с сылларга, ыһыллы-тобуллу кэмнэригэр үрдүк үөрэххэ үөрэммит. Үл-харчы, ас-үөл кырымычыга, ол эрэри быстар куһаҕан этэ диэбеппит. Төрөппүттэрбит, олох-дьаһах ыараханын да иһин, 4 оҕону үрдүк үөрэхтээбиттэрэ. Аҕабыт тэрилтэ тэрийэн, кэлбит-барыта, ийэбит учууталлырын быһыгар дьиз үлэтин барытын бэйэтин иилигирэ ылбыта. Ол кэмнэргэ сүөһүнү тутуу, онтон кэлэр ас-үөл, баай-дуол дьиз кэргэн олоҕор ураты миэстэни ылбыта. Сайынын оттуурбут, кыһынын ким баарынан сүөһү көрөрбүт. Ийэбит салалтатынан оҕуруот аһын арааһын, сибээки эгэлгэтин үүннэрэбит, күһүн ону хомуйуу үөрүүлээх түгэнэ умнуллубаттыы хатаммыттар. Онон үлэҕэ уһуйуллу оскуола күүстээх этэ. Ону тоһулуур хаартыскабыт элбэх. Онон ийэбит чабыллыбыт харахтара, үөрбүт-көппүт мессүөнэ очотооҕу үтүө кэмнэритин санаталлар. Төрөппүттэрбит кырымычык кэмнэргэ үрдүк үөрэхтээн, олоххо уһуйбуттарыгар махталбыт мунура суох.

Улахан кыыс Зоя 1997 с. Мииринэй куоракка, убайыт Андрей 2000 с. ыраах Уус-Нерага борокуротуураҕа, оттон кыра кыргыттар Дьокуускайга үлэлэритин саҕалаабыппыт. Чурапчыга аймахтарбытын мунһан, остуол тэрийэн алгыс тыллар этиллибиттэрэ. Ону тэрийээччи, саҕалааччы, көбүлээччи ийэбит этэ. Ийэбит барахсан үтүө алгыһынан үлэһит буолан, олохтук суолун булан, этэннэ сылдьабыт.

Күн-дьыл хаамыыта түргэнэ сүрдээх. Сизэнэр улааттылар. Кинилэри кытта бэриниилээхтик бодуустаспыт ийэбит буолар. Сайын аайы Чурапчыга дьизбитигэр мустарбыт. Сайылыкка бэлэмнэни түбүгүн барытын ийэбит сүрүннүүр. Барытын орун-онугар түргэнник-тарбаннык быһаара охсубут буолара. Кэнники ыалдьан, Москвага да олорон, барыбытын илээн-саҕалаан дьаһайара. «Эн түбүгүрүмэ, барытын оноруохпун» дирибит. Билигин санаагахха, кини санаата дьизитигэр-уотугар эрэ тардыһар буоллаҕа. Сизэннэри кытта Чурапчыга эрдэ көһөн кэлэрэ. Оччоҕо бары аймахтар остуол тула тобуруһарбыт, көрсүһүү кэпсээнэ кэнирэр. Сизэнэрин кытта ийэбит Чурапчы арҕаа сирдэрин барытын кэрийбит буолуохтаах. Эмтээх оту, гербарийы хомуйаллара,

сир астыыллара. Онон сылдьан сүбэтэ, үөрөппитэ, такайбыта элбэх. Оболор эбэлэрин умнубаттар, истинник махтана саныыллар.

Аймах-билэ дьонугар наһаа бэриниилээбэ, үтүө сыһыаннааҕа. Балтын оболорун бэйэтигэр олордон үөрэттэрэрэ, сайылтара. Ийэлэрин тэнэ киһи этэ. Дьиз кэргэн олоҕор бэлиэ түгэннэри хайаан да бэлиэтирибит. Ийэбит ону көбүлүүр буолара. Оннук тэрээһиннэр үгүстэрэ. Өйгө ордук хатанан хаалбыт: Чурапчы дьизтин малааһына, ийэбит 50 сааһа уонна Зоя оскуоланы кыһыл көмүс мэтээлинэн бүтэрбит үөрүүлээх түгэннэрэ. Элбэх да дьон сылдьан үөрүү өрөгөйө буолара, баҕа санаа бастына этиллэрэ, уостан түспэт номох кэпсээннэр түмүллэллэрэ. Бу тэрээһиннэргэ сылдьыбыт дьон ийэбитин үтүөтүк ахта саныыллар.

Кэнники түргэнник сылайар буоллум, сэннэм эстэр дири буолбута. Быраастар онкология 3-с стадиятыгар тийибитин эрэ кэнниттэн билбиттэрэ наһаа хомолтолоох. Диагноз туруоруу үлэтэ быстар мөлтөх. Ийэбит бэйэтэ үтүө айылгылаах киһи буолан, барыта табыллан, дьон көмөтүнэн Блохин аатынан кииннэ эмтэнэн, олобун уһатта. Онон көмөлөспүт дьонно махталбыт мунура суох. Аны ол кэмнэргэ чугас дьоммут ыарахан ыарыыга ылларан, эмтэниии наада буолбутугар, ийэбит барахсан төһүү күүс, өйөбүл буолбута. Бэйэтин ыарыытын үнсэргэбэккэ, убайдарыт Мэхээлэ, Дьөгүөр, сизэн убайыт Дьөгүөссэ, кини балта Саргы ыарахан ыарыыларын утары олох биригэ охсуспута, тугу билэринэн көмөлөһөрө, тиһэбэр диэри сибээстэрин быспатахтара. Мөлтөөн эрэрин олох биллэрбэт буолара, үнсэргэбэтэ, хайдах эмтэнэрин кэпсиэрэ, үтүөрүөм диэн тыллааҕа.

Сана 2020 сылы биригэ төрөөбүттэр дьиз кэргэттэрэ ийэбитин, аҕабытын кытта Дьокуускайга көрсүбүппүт. Ол кэннэ ийэбит Москвага эмтэнэ барбыта. Истинник кэпсэтэн, инникигэ эрэллээх этибит. Улахан мэхэйинэн коронавирүс буолбута, балыһатыгар сытан эмтэнэрэ кыаллыбатаҕа. Онтон наһаа хомойобут.

"Анаалыстарым олох көммөттөр" диэн быктарбыта. Улам мөлтөөн иһэрэ биллибитэ, ол да буоллар, «WhatsApp» нөҕүө күн аайы билсэрэ, суһаһара, сыал-сорук туруорара, хас биридии сана күн уруйдуу көрсөрө.

Ийэбит олоххо тардыһыыта күүстээбэ. Мөлтүүр диэри сиргэ сылдьара, дьиз үлэтин онороро, сылаарбырын, мөлтөөбүтүн көрдөрбөтө. 2019 с. бэс ыйыгар Андрей Өймөкөөнтөн иһэн, ийэтин Чурапчыттан ылан айаанан иһэн, Чаачыгы алааска кириэн чучунаах үргээбитин, былыта суох ып-ыраас күн турбутун, кэбэ этэрин, күрөгэй ыллырын дуоһуяа истибитин, хонуу сибээкиттэн букеттаах хаартыскага түспүтүн – бүтэһик биригэ сырыыбыт эбит диэн убайыт кэпсээниттэн уядайабыт.

Ийэбит биһиэхэ олоххо, аймах, чугас атас дьонно истин сыһыан, ону таһынан булгуруйбат күүстээх санаа холобура буолар Күндү киһибитин баарыт тухары өйдүү-саныы сылдьыахпыт.

Кыра кыыс тылларынан түмүктүүбүт:

Ийэбин наһаа ахтабын,

Тапталын олус суохтуубун.

Ийэ, Эн бука диэн долгуйума,

Барыта этэннэ буолуба.

Билэбин, аттыбар куруук бааргын

Аанньал буолан харыстыы сылдьабын!

Оболоро Андрей, Зоя, Мотя, Надя.

Хоптоҕо нэһилиэгиттэн төрүттээх Дьокуускай куорат олохтооҕо, оҕо сааспыттан биригэ улааппыт, алтыспыт тапталлаах дьүөгэбит

БОРИСОВА (Илларионова) Ирина Васильевна

ыараханлык ыалдьан соһуччу олохтон туораабытынан, оболоругар Альберка, Алексейга, Сашага, сизэнэригэр, ийэтигэр Елена Дмитриевнага, биригэ төрөөбүттэригэр, бары аймахтарыгар, кэллиэгэлэригэр, билэр дьонугар дириг кутурбаммытын тиэрдэбит.

Дирин орто оскуолатын 1986с. бүтэрбит биригэ үөрэммит добоотторо, дьүөгэлэрэ.

Кутурбаннын тиэрдэллэр:

- Хоптоҕо Дириниттэн төрүттээх Дьокуускай куорат олохтооҕо балтылара Борисова Ирина Васильевна олохтон туораабытынан, ийэтигэр, эдьийдэригэр, тыыл, үлэ бэтэрээнигэр Елена Дмитриевна Илларионовага, биригэ төрөөбүттэригэр Дмитрий Васильевичка, Василий Васильевичка, Прокопий Васильевичка, Елена Васильевнага, Алексей Васильевичка, кинилэр дьиз кэргэттэригэр, оболоругар Алика, Алёшага, Сашага, добооругар Николайга, таайдарыгар Аммосовтарга бука барыларыгар Дьокуускайтан, Чурапчыттан Лазаревтар, Борисовтар, Габышевтар, Макаровтар.

- Хоптоҕоттон төрүттээх Дьокуускай куорат олохтооҕо, күндү балтылара, Саха Өрөспүүбүлүкэтин доруобуяа харыстабылын туйгуна Борисова Ирина Васильевна ыараханлык ыалдьан олохтон туораабытынан, ийэтигэр Елена Дмитриевнага, биригэ төрөөбүттэригэр Аммосовтар, Соловьевтар дьиз кэргэттэрэ, оболоро.

- Диринтэн төрүттээх Дьокуускай куорат олохтооҕо, балтылара, эдьийдэрэ Борисова (Илларионова) Ирина Васильевна соһумардык олохтон туораабытынан, ийэтигэр Елена Дмитриевнага, оболоругар, биригэ төрөөбүттэригэр Димага, Василийга, Проняга, Алёшага, Еленага, бары аймахтарыгар Өлөксөөндүр Бизэстэрэп оболоро, сизэннэрэ.

Ген. дириэктэр - Н.М. СТРУЧКОВА.
Кылаабынай эрдээктэр - Л.В. ГОРОХОВА.
Шеф эрдээктэр - Е.Г. МАКАРИНСКАЯ.
2-с категориялаах эрдээктэр - А.М. СЛЕПЦОВ.
1-кы категориялаах эрдээктэр - А.Н. ЗАХАРОВА.
Кэрэспэдиэнтэр - С.А. ЖЕНДРИНСКИЙ, М.В. ПЕТРОВА.
Танааччы - Л.К. ПОПОВА.
Бэчээттээчи - Ф.А. ПРОТОДЬЯКОНОВ.

Тэрийэн таһаарааччылар: СӨ
Бырабытталыстыбата, Саха Өрөспүүбүлүкэтин
"Сахабэчээт" Сударыстыбаннай автономнай
тэрилтэтин "Сана олох" хаһыат эрдээксийэтэ.
677000, Дьокуускай к., Орджоникидзе уул. 31, 124
каб. тел/факс: (411-2) 34-39-17 e-mail: sakhabechet@mail.ru.
Российскай Федерация Россия Федерация
СӨ салалтатыгар 2020 с. бэс ыйын 3 күнүгэр
регистрацияламмыт нүмэрэ – ПИ №ТУ14-00559.

Эрдээксийэ аадырыһа:
678670, Чурапчы сэл.,
Карл Маркс уул., 26 "а".
Төлүпөннөрбүт: эрдээктэр
– 41-332, отделлар – 41-265, 41-358.
E-mail: sanaoloh@mail.ru,
сайт: sanaoloh.ru, instagram: @sanaoloh

Бэчээккэ сакаас: № 33 (11786)

Кээмийэ: 1,5 бэч. лист

Ахсаана 1250. Хаһыат сыаната: 15

Ааптар сүрүр эмитер сана редакция
позициятыгар мэлдьи сеп түбүгэр
букубатас. Сүрүккэ ыйыллар чаччылар
кырдыһаахтарыгар этигитини ааптар
түс бэчээт сүрүр.

Хаһыат бэчээккэ бэриллэр графика: 16 ч 00 м. Бэчээккэ бэрилиннэ: 16 ч 00 м. "Сахабэчээт" автономнай тэрилтэтин "Сана олох" хаһыат эрдээксийэтигэр 11.05.2021 с. офсетка бэчээттэннэ.
Типография аадырыһа: 678670, Чурапчы сэл., Карл Маркс уул., 26 "а". Индекс: ПИ964. Хаһыат надизлэбэ иикитэ: оптуорунуука уонна бээтинсэбэ таһар.